

SOVRAŽNI GOVOR KOT TIP VREDNOTENJA: JEZIKOSLOVNI VIDIKI**

Povzetek. V prispevku preverjava, ali je analizo sovražnega govora mogoče zajeti v jezikoslovno-besedilni teoretski model subjektivizacije in vrednotenja. Oblikovani model jezikovnih sredstev sovražnega govora je uporabljen za analizo slovenskih časopisnih besedil komentatorske vrste, v katerih se pisci odzivajo na diskurz nasprotnikov novega družinskega zakonika. Ugotovljeno je, da je postavljeni model le prva stopnja pri presojanju vrednotenjskih jezikovnih sredstev, ki šele v določenem diskurzivnem prostoru, nanašajoča se na ranljive družbene skupine ali posameznike, in s polarizacijo odnosa mi – oni povzročajo diskriminatorno obravnavo te skupine ali posameznika.

Ključni pojmi: sovražni govor, vrednotenje, jezikoslovno-besediloslovni model, razžalitve, stilistika

Uvod

Prispevek iz obstoječe komunikološke, novinarskoteoretične, pravne in sociološke diskurzivne literature lušči tiste vidike sovražnega govora, ki jih lahko zajamemo v jezikoslovno raziskovanje, da bi z analitičnim modelom razpoznali jezikovne prvine, ki s prepletom svoje ideacijske, medosebne in besedilne funkcije (Halliday, 1994) vzpostavljajo razmerje do upovedene izvenjezikovne realnosti tako, da je to potencialno žaljivo, zmerljivo, ustrahujoče ali spodbuja k diskriminaciji oziroma nasilju do določene družbene skupine (Leets, 2002; Leskošek, 2006).

Ker gre pri sovražnem govoru za tematiko, ki se v izboru poniževalnih, strašilnih in drugih diskriminatornih jezikovnih sredstev navezuje na podobno obravnavo potencialno žaljivih jezikovnih sredstev, tam razviti stilistični model (Korošec, 2002) dopolnjujeva predvsem s semantičnimi, pa tudi leksikalno-slovnimi razsežnostmi problematike, ki so bile v Koroščevi raziskavi zaradi stilistične usmerjenosti k obravnavi indica namena

* Gaja Červ, asistentka na Fakulteti za družbene vede, dr. Monika Kalin Golob, redna profesorica na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

razžalitve in omejitev stilističnometodološkega raziskovanja razmerij med inherentno in adherentno stilno zaznamovanostjo leksemov zanemarjene. Teoretska podlaga za nadgradnjo jezikoslovnega pristopa k analizi sovražnega govora je teorija jezikovnih sredstev vrednotenja in subjektivizacije sistemsko-funkcijskega pristopa sidneyjske šole (Iedema et al., 1994; Fuller, 1995; Christie in Martin, 1997; Martin in White, 2005), ki jo skušava skladno s teoretskimi opredelitvami sovražnega govora primerno zožiti, dopolnjujeva pa jo tudi z nekaterimi izhodišči kognitivnega jezikoslovja (Ortony et al., 1988; Stein in Wright, 1995; Traugott, 1995; Malrieu, 1999; Talmy, 2003).

Oblikovani model jezikovnih sredstev sovražnega govora je nato uporabljen za analizo slovenskih časopisnih besedil komentatorske vrste, v katerih se komentatorji odzivajo na diskurz nasprotnikov novega družinskega zakonika. Problematiko sprejemanja novega družinskega zakonika namreč spremlja izrazita polarizacija mnenj o primernosti novega zakona, predvsem v njem določenega statusa istospolnih družin, za diskurz nasprotnikov zakona pa so značilne tudi prvine moralne panike (Goode in Ben-Yahudi, 1994; Bulc, 2003) in sovražnega govora.

V raziskavi si skladno z ugotovljenim stanjem zastavlja vprašanje, ali so tudi v tistih mnenjskih besedilih komentatorjev, ki so nastala kot odziv na omenjena skrajna stališča nasprotnikov zakona in v katerih novinarji zagovarjajo vrednote strpnosti, nediskriminatornosti, spoštovanja človekovih pravic in liberalnejših družbenih nazorov, prisotne prvine, ki bi jih lahko označili za sovražni govor oziroma za Levstikov sindrom (Korošec, 2002) nestrpnega in žaljivega odziva na politično-ideološka prepričanja nasprotnikov zakona. Ali širše: zanima naju, kako se pisci v mnenjskih besedilih komentatorske vrste odzivajo na stališča in dejanja nasprotnikov zakona in kakšen nabor jezikovnih sredstev pri tem uporabljajo ter – kjer je to zaradi eksplicitne medbesedilnosti mogoče ugotoviti – kako se ta razlikuje od nabora jezikovnih sredstev diskurza, na katerega se odzivajo.

Sovražni govor v prizmi jezikoslovja

Ni ene same splošno sprejete definicije sovražnega govora, a vse se nanašajo na izražanje mnenj, ki pri posamezniku ali skupinah povzročajo škodo, občutek manjvrednosti in razčlovečenje zaradi diskriminatorne obravnave. Najpogosteje se tovrstna mnenja izražajo z jezikom (govorno ali pisno), lahko pa tudi nejezikovno, npr. geste, trakovi na oblačilih (lahko s simboli) ipd. (Leets, 2002: 342; Lillian, 2007: 731). Zanima nas izražanje sovražnega govora z jezikovnimi sredstvi, in sicer s predpostavko, da je v besedilih mogoče z jezikoslovo-besedilno analizo razpoznati jezikovna sredstva, ki omogočajo razumevanje teh prvin kot žaljivih, sovražnih, diskriminatornih.

Iz nekaterih novejših raziskav, ki so se ukvarjale tudi z jezikovnimi prvimi sovražnega govora, je razvidno, da se obravnava izjavljanja, ki ga lahko štejemo za sovražni govor, prekriva še z nekaterimi drugimi (kazensko) pravnimi in jezikovnimi pojmi. Tako npr. v poročilu *Sovražni govor in nasilje do skupin* (2010, Hate Speech and Group-targeted violence. The Role of Speech in Violent Conflicts. US Holocaust Memorial Museum.¹) obravnavajo sovražni govor kot »podžigajoč jezik, pogosto žaljiv in posmehovalen, usmerjen k posamezniku ali skupini« (str. 8), pri čemer je lahko poziv k nasilju izrecen ali tudi ne. V poročilu je glede jezikoslovne analize razpoznavanja sovražnega govora poudarjen kontekst, saj preprosto analiziranje leksike seveda ne zadošča (str. 9). Pomemben je celoten sporočanski okvir, tako da moramo govoriti o analizi diskurzivnega prostora, v katerem se pojavi sovražni govor: »pomembno je namreč, kdo govori, s kakšnim namenom in kakšen je njen/njegov odnos do občinstva« (ibid.). Nezanemarljiva prvina proučevanja je zato tudi družbeno-kulturno okolje, v katerem se sovražni govor pojavi: pogosto se namreč kaže v »simbolični rabi, pogovornem ali šifriranem jeziku, značilnem za posamezno okolje« (ibid.), zato mora biti raziskovalec opremljen s poznavanjem tega konteksta.

Pravkar objavljena pilotna študija Chicanskega raziskovalnega centra (Noriega in Iribarren, 2011) *Kvantificiranje sovražnega govora v pogovornih oddajah komercialne radijske postaje*² postavlja metodologijo za kvalitativno analizo vsebine pri raziskovanju radijskega sovražnega govora do ranljivih etičnih, rasnih, verskih in spolnih manjšin. Definicija sovražnega govora za potrebe te študije je, da gre za »govor, ki napada ranljivo skupino ali spodbuja zločine iz sovraštva do tovrstne skupine, kot jih določa zakon« (str. 1). V radijskih besedilih so na podlagi opravljenih študij označevalci iskali ciljne izjave (nanašajoče se na ranljivo skupino), neutemeljene trditve, popačeno argumentacijo, sredstva nanašanja na udeležence in okoliščine (deiktika) in indeksirana poimenovanja. Analiza izsekov 30- do 35-minutnih radijskih pogovornih oddaj o Latinoameričanih je pokazala (str. 9, 10), da se pojavljajo in ponavljajo govorni vzorci, ki so ciljno usmerjeni na ranljivo skupino, njihovo sistematiko tvori kombinacija neutemeljenih trditev, zaimenske in druge deiktične rabe, ki omogoča razdvajanje, postavljanje ločnice med skupino govorcev (mi) in ciljno skupino (oni), ter indeksiranih poimenovanj, ki ustvarjajo negativno identiteto ciljne skupine (*kriminalci, socialni problem* ipd.). Zavedajoč se pomanjkljivosti opravljene raziskave, avtorji predlagajo njeno razširitev na analizo metafor ter drugih tropov in figur, izbrane leksike ter drugih posebnih govornih vzorcev, ki zadevajo ne le ranljivo ciljno skupino, ampak tudi tiste, ki jo branijo (str. 10).

¹ Dostopno na: <http://www.responsibilitytoprotect.org>, 19. 11. 2011.

² Dostopno na: www.chicano.ucla.edu, 19. 11. 2011.

Velik pomen metaforiki kot prvini sovražnega govora daje že Lillian (2007), ko raziskuje seksistični diskurz kanadskega neokonzervativnega avtorja Gairdnerja in se zavzema za vključitev tovrstnega diskurza med sovražni govor. Ob metaforiki poudarja za analizo jezikovnih prvin sovražnega govora še izbiro leksike, široko razumljeno tranzitivnost (prim. Fowler, 1985; Simpson, 1993, navedeno v Lillian, 2007: 728) v smislu, da so zelo tranzitivne tiste povedi, ki imajo živi subjekt, ki je vršilec dejanja, zadevajočega objekt.³

Vse omenjene in druge številne študije o sovražnem govoru (mdr. Leets, 2002; Boeckmann in Turpin-Petrosino, 2002; Leskošek, 2006) ob analizi izbranih jezikovnih sredstev kot pomembno odločevalno ogrodje povzemajo pravni vidik sovražnega govora kot kaznivega dejanja ter pri tem opozarjajo na bipolarnost problematike, ki je ujeta med svobodo izražanja in človekove pravice. Danes se je vsaj v Evropi vendarle ustalilo stališče o nelegitimnosti sovražnega govora in njegovem sankcioniranju (Leskošek, 2006: 87).

Podobno bipolarnost je bilo zaslediti pri obravnavi delno prekrivajoče se tematike o razžalitvah v medijih, ki je bila izvedena na Fakulteti za družbene vede (Korošec, 2002), le da se je pri obravnavani temi kaznivega dejanja razžalitve pokazala obratna praksa v bipolarnosti med svobodo izražanja in posameznikovo pravico do časti in dobrega imena: slovenska sodišča so le redko obsodila novinarje, ki so v imenu svobode govora in razkrivanja družbenih nepravilnosti (čuvaji demokracije) izbirali potencialno žaljiva jezikovna sredstva, kar je ustrezno evropski praksi, ki medijski svobodi govora daje prednost pred pravico posameznika do časti in dobrega imena, sploh ko gre za »ostro kritiko« politikov in drugih javnih oseb (prim. Korošec, 2002; sploh Zatler, 2002).

Sovražni govor je tematika, ki se ob navedeni bipolarnosti dveh ustavno določenih pravic z vprašanji razžalitev prekriva tudi v jezikoslovnem pogledu, saj se v izboru poniževalnih, strašilnih in drugih diskriminatornih jezikovnih sredstev navezuje na podobno obravnavo potencialno žaljivih jezikovnih sredstev. Razlike pravne narave so povezane z natančnejšimi mehanizmi sankcioniranja sovražnega govora (o čemer natančno pišejo kolegi v tem tematskem sklopu in navajajo pravne podlage), saj gre za napad na ranljive družbene skupine, ki jih ustava ščiti bolj kot posameznega politika ali druge javne osebe, ki so bile razžaljene zaradi novinarske kritike. Naš kazenski zakonik sicer kaznuje javno žalitev (v sredstvih množičnega obveščanja) z denarno kaznijo in zaporom do šest mesecev, vendar je v 158. členu omejevalen, saj določa, da se ne kaznuje tisti, »ki se o kom žaljivo

³ Ne gre torej za prehodnost v smislu prehajanja glagolskega dejanja neposredno na objekt, ampak za hierahičnost, tudi nepasivizacijo ali pasivizacijo vršilca dejanja. Lillian z umikom ženske in nadomeščanjem konkretnih samostalnikov zanjo z abstraktnimi poimenovanji dokazuje sovražnost Gairdnerjevih izrekanj glede žensk, ki ne ustrezajo klasični podobi skrbnice za družino v patriarhalnem modelu družine.

izrazi v znanstvenem ali književnem delu, v resni kritiki, pri izvrševanju uradne dolžnosti, časnikarskega poklica ali politične dejavnosti, pri obrambi kakšne pravice, če se iz načina izražanja ali drugih okoliščin vidi, da tega ni storil z namenom zaničevanja«. Prav dokazovanje indica »namena zaničevanja« je bila točka, v kateri se je zdelo smiselno vključiti jezikovnostilno analizo kot ekspertno mnenje, ki bi bilo sodišču v pomoč za objektivizacijo odločitev glede dokazovanja tega namena.

Raziskava (Korošec, 2002) je tako razvila stilistični model presojanja jezikovnih sredstev kot indica namena zaničevanja, izhajajoč iz stilističnega teorema, da je jezikovni stil rezultat namernega, torej k določenemu sporočanjškemu cilju usmerjenega izbora. Izdelana je bila tabela potencialno žaljivih jezikovnih sredstev (Korošec, 2002: 14), ki temelji na stilnih konotacijah jezikovnih sredstev, in sicer tako inherentno kot tudi adherentno (kontekstualno) stilno zaznamovanih. Model se je pri nadaljnjih raziskavah (Kalin Golob, 2007) in obravnava pri delu s študenti izkazal kot pomanjkljiv pri odločanju o žaljivosti sredstev, ki niso stilno zaznamovana, ampak je žaljivost vsebovana v semantičnih in drugih prvinah besedila.

Za jezikoslovno obravnavo tematike sovražnega govora, ki se v izboru poniževalnih, strašilnih in drugih diskriminatornih jezikovnih sredstev prekriva z analizo žaljivih sredstev, je zato smiselno Koroščev model dopolniti predvsem s semantičnimi, pa tudi leksikalno-slovnimi razsežnostmi problematike. Meniva, da bo tako dopolnjen model omogočal dobro izhodišče za razpoznavanje jezikovnih sredstev, ki v diskurzni prostoru gradijo sovražni govor, kar bova preizkusili s študijo primera.

Jeziko(slo)vni model za obravnavo sovražnega govora

Poskus oblikovanja modela temelji na tezi, da je sovražni govor mogoče obravnavati kot specifičen tip vrednotenja. To pa je v sodobnem jezikoslovju razumljeno predvsem kot semantičen pojav, ki je torej po eni strani utemeljen v čutnih, čustvenih in miselnih procesih, s katerimi posamezniki neprestano osmišljamo okolico in sebe v njej, tako da odgovarjamo na vprašanja, kako se svet odraža v meni, kaj je v svetu zame dobro in kaj slabo, pomembno in nepomembno, kaj je v svetu zame resnično in kaj ne (Tomc, 2000: 204; Ellsworth in Scherer, 2003: 576), po drugi strani pa se uresničuje prek nabora jezikovno-besedilnih sredstev, s katerimi izražamo te procese kot ocene predmetov percepcije,⁴ čustvene odzive nanje, hotenja oziroma gotovost/dvome v zvezi z njim ipd. (Iedema et al., 1994; Thompson in Huston, 2000: 2, 14).

⁴ »Objekti percepcije so znaki, katerih pomen ali značilnost (zlasti vrednostna) je zgodovinsko pogojena in se spreminja z virom in recipientom.« (Osgood, Saporta in Nunnally, 1973: 141)

Model zato oblikujeva in utemeljujeva na presečišču dveh precej različnih in vsaj na prvi pogled tudi težko združljivih jezikoslovnih pristopov, ki pa prav zaradi lotevanja istega raziskovalnega problema z nasprotnih gledišč delujeta komplementarno in omogočata sočasno upoštevanje jezikovne in zunajjezikovne ravni vrednotenja (Malrieu, 1999: 50):

- a) Kognitivno jezikoslovje in psihološki pristopi, ki se z njim ukvarjajo, vrednotenje osmišljajo kot primarno predjezikovni pojav ter v izhodišče njegovega raziskovanja postavljajo mentalne sheme in vrednostno-ideološke sisteme posameznikov in družbenih skupin, semantiko vrednostnih pojavov pa izpeljujejo iz razmerij med vrednotenimi predmeti percepcije in vrednostnimi podsistemi, utemeljenimi bodisi v čutnih, čustvenih in/ali miselnih procesih, ki so aktivirani pri njihovem vrednotenju⁵ (Ortony et al., 1988; Stein in Wright, 1995; Traugott, 1995; Malrieu, 1999; Talmy, 2003: 476).
- b) Sistemsko-funkcijsko jezikoslovje je v okviru raziskovanja medosebne funkcije jezika oblikovalo trenutno najizčrpnější in najkompleksnejši model jezikovnih sredstev vrednotenja. Kategorije modela sistemsko-funkcijskega jezikoslovja sicer odražajo razumevanje vrednotenja kot tudi zunajjezikovnega pojava – v nasprotju s kognitivnimi pristopi klasifikacijskega ogrodja modela ne tvorijo tipi predmetov percepcije (Ortony et al., 1988; Ortony, 1991; Fiehler, 1990), ampak kriteriji (moralni, etični, epistemski ipd.), po katerih so predmeti percepcije vrednoteni – vendar se teorija sistemsko-funkcijskega jezikoslovja osredotoča predvsem na vrednotenje kot jezikovni pojav, torej na možnosti njegovih različnih semantičnih, skladenjskih in delno tudi besedilnih jezikovnih uresničitev (Macken-Horarik in Martin, 2003; Martin in White, 2005; Bednarek, 2006).

Če sta kognitivna in jezikovna raven sovražnega govora tisti, ki ga umeščata v okvir vrednotenja, je njegovo *differentio specifico*, kot že omenjeno, smiselno iskati v pragmatičnih okoliščinah. Sovražnost namreč v osnovi ni lastnost jezikovnih sredstev, ampak njihovih uporabnikov, kar pomeni, da je jezikovnim sredstvom lahko pripisana zgolj kot funkcija oziroma sporočanjaška vloga v konkretnem sobesedilu in širšem zunajjezikovnem kontekstu. Dejstvo, da sovražnost ni jezikovnosistemska lastnost, temveč subjektivno ali kvečjemu medosebno, nikakor pa ne objektivno veljavna interpretacija pomena določenega jezikovnega sredstva v konkretni izjavi in okoliščinah

⁵ Ortony in soavtorji (1988: 14, 48) na primer predmete percepcije oziroma tisto, kar je vrednoteno, v grobem delijo na dogodke, aktante oziroma osebe, njihova dejanja in predmete oziroma neživo. Iz te trihotomije izpeljujejo tipologijo čustvenih vrednotenjskih odzivov; tako naj bi pri dogodkih vrednotili predvsem njihovo zaželenost oziroma nezaželenost v odvisnosti od njihovih posledic za ocenjevalca, pri predmetih njihovo zaželenost/nezaželenost bodisi zaradi uporabne ali estetske vrednosti, pri dejanjih oseb pa gre primarno za izražanje odobravanja oziroma neodobravanja, glede na to, ali dejanja ustrezajo konsenzualno sprejetim družbenim normam.

njenega izrekanja, seveda otežuje teoretsko klasifikacijo njenih jezikovnih pojavnih oblik, ki zahteva vsaj določeno stopnjo abstrakcije in posplošitev, ta pa je odvisna od stopnje ustaljenosti in samoumevnosti interpretacije jezikovnega sredstva kot konvencionaliziranega kazalnika določene sporočanj-ske vloge oziroma od sobesedila relativno neodvisnega metapragmatičnega napotka bralcu, kako naj interpretira besedilo (Watts, 2007: 161).

Oblikovanju ustaljene, splošno sprejete in s tem od ostalih pragmatičnih okoliščin vedno bolj neodvisne povezave med jezikovnim sredstvom in njegovo sporočanj-sko vlogo temelji na procesu postopne prevlade proceduralnega nad ideacijskim pomenom tako leksikalnih kot tudi slovničnih prvin, s tem pa tudi na njihovi izločitvi iz propozicije in privzemanju vloge metapragmatičnega kazalnika določene sporočanj-ske vloge (Watts, 2007: 176–179). Ob pregledu množice jezikovnih uresničitev, ki jih raziskovalci opredeljujejo kot sovražni govor, ugotavljava, da o proceduralnih, metapragmatičnih kazalnikih sovražnosti ni mogoče govoriti, ker je ocena sovražnosti, v nasprotju z na primer vljudnostjo, izrazito navezana prav na ideacijski, referencialni pomen izjave oziroma njenih jezikovnih prvin.

Model, ki ga predlagava, je torej v najboljšem primeru za analizo avtentičnega gradiva uporabna tipologija vrednostnih sodb, prek katerih se lahko uresničuje sovražni govor. V najboljšem primeru zato, ker je funkcionalnost vsake semantične klasifikacije jezika, namenjene nadaljnjim raziskavam avtentičnega gradiva, odvisna od zmožnosti poiskati učinkovito srednjo pot med težnjo po oblikovanju čim natančnejših in izčrpnih seznamov jezikovnih uresničitev določenega pomena oz. sporočanj-ske vloge, ki je zaradi raznolikosti in nepredvidljivosti teh uresničitev vnaprej obsojena na vsaj delni neuspeh, ter oblikovanjem abstraktnih kategorij, ki sicer teoretsko zaobjemajo vse raziskovane pojave, vendar posledično zaradi ohlapne definiranosti vseh konkretnih jezikovnih uresničitev, ki sodijo vanje, raziskovalcu pri analizi gradiva niso v zadostno pomoč (Bednarek, 2009b).

Drugi razlog za relativizacijo prispevka jezikoslovnega modela k obravnavi problematike sovražnega govora pa je vpliv prepleta pragmatičnih in torej izvenjezikovnih dejavnikov na končno presojo o tem, ali gre pri jezikoslovnem, na podlagi modela razpoznanem tipu izjave, ki bi potencialno lahko bila sovražni govor, dejansko za ta pojav. Med pragmatičnimi dejavniki so najpomembnejši gotovo, kdo vrednoti, kdo ali kaj je vrednoten/o ter kakšni so vzroki in potencialni vplivi vrednotenja.⁶ Poleg tega pa je pri analizi pragmatične ravni vrednotenja, in torej tudi sovražnega govora kot ene od njegovih oblik, v konkretnem besedilu treba upoštevati tudi pomene, ki se

⁶ Channell (2000: 43) povezuje med vrednotenimi predmeti percepcije ter polarnostjo in/ali intenziteto pomena vrednostnih sodb ponazarja s preprostim primerom razmerja med vrednostnimi ocenami *debel človek* : *debela žival* : *debela denarnica* in s tem nakazuje nujnost kategorizacije predmetov percepcije ter njihovega upoštevanja pri končni interpretaciji pomena vrednostnih sodb.

oblikujejo na besedilni ravni s součinkovanjem vrednotenjskih jezikovnih sredstev, ki se zgoščajo v besedilu,⁷ ter dejstvo, da vsako jezikovno sredstvo vrednotenja sočasno lahko opravlja več funkcij in poleg osnovnega izraza tvorčevega odnosa do predmeta percepcije gradi tudi tvorčev odnos z naslovnikom ter organizira besedilo (Bednarek, 2009a: 165, 168; Thompson in Huston, 2000). Slednjih, sicer ključnih funkcij vrednotenja pa v teoretski model ni mogoče vključiti.

Pri oblikovanju modela zato poskuša z združevanjem jezikoslovnega in kognitivnega pristopa k vrednotenju konkretizirati abstraktne jezikoslovne kategorije z jasno nakazanimi povezavami med posameznimi dimenzijami vrednotenja in predmeti percepcije, ki so jim lahko pripisane, kar je ključno tudi zato, ker je zožitev predmeta raziskovanja od vrednotenja k sovražnemu govoru mogoča prav prek zamejitve tistega, kar je vrednoteno, potencialne jezikovne uresničitve pa opredeljujeva zgolj do ravni, ko je še mogoče z gotovostjo trditi, da opis zajema vse.

Model vrednotenja sidneyske šole sistemsko-funkcijskega jezikoslovja in prilagoditve za analizo sovražnega govora

156

Osnovno izhodišče sistemsko-funkcijskega jezikoslovja in tudi komunikoloških pristopov k vrednotenju je predpostavka, da je z jezikoslovno metodo v sporočilih mogoče skorajda neodvisno od naslovnika ali označevalca – njegovega sistema vrednot, stališč ipd. in specifičnega učinka, ki ga ima nanj sporočilo – razpoznati prek jezika izraženo vrednostno razmerje do izvenjezikovne (potencialno tudi jezikovne) realnosti ter določiti njegovo usmerjenost (polarnost) in intenzivnost (Osgood, Saporta, Nunnally, 1973: 141). Razpoznavanje vrednostnih sodb naj bi omogočalo dejstvo, da je pomene, na katere se nanaša nabor znakov določenega jezika, mogoče ločiti na tiste, katerih pomenske, zlasti pa vrednostne značilnosti pri različnih sporočevalcih oziroma prejemnikih minimalno variirajo in so tudi časovno stabilni, ter na tiste, ki so pogojeni s širšim družbenim, vrednostnim in ideološkim kontekstom, so časovno-prostorsko spremenljivi ter se zato močno spreminjajo glede na tvorca oziroma prejemnika. O prvih, v komunikološki analizi vrednostnih sodb imenovanih obči pomeni, si morajo biti uporabniki določenega jezika enotni, da se sploh lahko sporazumevajo, vrednostni pomen drugih pa je v vsakem konkretnem besedilu konstruiran prek pripisovanja obče določenih vrednostnih pomenov (Osgood, Saporta, Nunnally, 1973: 142–143).

Medtem ko so za komunikološko analizo vsebine ključni objekti

⁷ Bednarek opozarja, da se s kolociranjem jezikovnih sredstev vrednotenja lahko spreminjata tako polarnost kot intenziteta njihovega slovarskega pomena (Bednarek, 2006, 2009a: 166).

percepcije in so metode jezikoslovne analize zgolj sredstvo za ugotavljanje njihove vrednostne konstrukcije v besedilih, pa so glavni predmet jezikoslovnega raziskovanja vrednotenja izrazne možnosti za konstruiranje obćih vrednostnih pomenov – jezikovna sredstva, s katerimi izražamo mnenja, ocene, čustvene odzive na predmet percepcije, hotenja oziroma gotovost/dvome v zvezi z njim itd. (Iedema et al., 1994; Thompson in Huston, 2000: 2, 14).

Vrednotenje je v modelu sistemsko-funkcijskega jezikoslovja razdeljeno v tri med seboj povezane dimenzije, in sicer na *ODNOS*, *VPLETENOST* in *STOPNJEVANJE*.⁸ Dimenzija odnosa je najbolj neposreden odraz vrednostnega konstruiranja predmetov percepcije prek pripisovanja obćih pomenov⁹ zato je verjetno tudi tista, ki jo v splošni, nestrokovni rabi, najpogosteje in najtesneje povezujemo s pojmom vrednotenja. V modelu je členjena na tri semantične poddimenzije, in sicer *čustveni odziv*¹⁰ na predmet percepcije, ki v primeru te poddimenzije ni posebej opredeljen in je torej, skladno s kognitivnim pristopom, lahko aktant, njegovo dejanje, dogodek, stanje ali stvar. Sistemsko-funkcijsko jezikoslovje se, tako kot večina drugih jezikoslovnih pristopov, ki se ukvarjajo z vrednotenjem, pri opredeljevanju čustvenih odzivov opira na psihološko tipologijo osnovnih čustev,¹¹ ki jo različno podrobno razčlenjujejo (več o tem v Bednarek, 2009a). Za raziskovanje sovražnega govora je, skladno z njegovo definicijo, ključno predvsem izražanje negativnih čustev, ki jih vzbuja posameznik ali skupina, ki je predmet sovražnega govora. Druga poddimenzija *ODNOSA* v modelu sistemsko-funkcijskega jezikoslovja je *presoja ljudi in njihovih dejanj*,¹² ki izhaja iz vrednostnega okvira etike in morale ter zaobjema različne tipe izražanja (ne)skladnosti človekovih lastnosti in dejanja s posameznikovimi in/ali družbenimi pričakovanji. Ker je ta podkategorija vrednotenja za razmislek o sovražnem govoru še posebej zanimiva, je smiselno upoštevati tudi njeno nadaljnjo razčlenitev na ocene lastnosti in dejanja ljudi, povezanih s presojo njihove legitimnosti oziroma družbene (ne)zaželenosti¹³ ter vrednostne sodbe, povezane z družbeno zapovedanimi ali prepovedanimi dejanji in lastnostmi, ki vsaj delno sodijo na področje (ne)legalnosti¹⁴ (Martin in White, 2005: 52–55). Tretja podkategorija

⁸ V izvirniku *ATTITUDE, ENGAGEMENT, GRADUATION*, tudi zapis imen dimenzij vrednotenja z velikimi tiskanimi črkami je skladen z izvirnikom.

⁹ Obći pomeni so tisti, katerih referencialni pomen in vrednostna usmeritev mora biti v določeni skupnosti uporabnikov jezika enotno interpretirana, da se uporabniki lahko sporazumevajo (Osgood, Saporta, Nunnally, 1973: 141)

¹⁰ *AFFECT*.

¹¹ Jeza, gnus, strah, sreča, žalost in presenečenje.

¹² *JUDGEMENT*

¹³ Kategorija je v izvirniku poimenovana *SOCIAL ESTEEM*, avtorji pa jo nadalje členijo na normalnost (*normality*), sposobnost (*capacity*) in zanesljivost (*tenacity*).

¹⁴ Kategorija je v izvirniku poimenovana *SOCIAL SANCTION* in je nadalje členjena na resnicoljubnost (*veracity*) in splošno ustreznost moralnim načelom (*propriety*).

ODNOSA je *presoja neživega*, torej stvari, stanj, pojavov, procesov itd., ki sodi v območje estetike oziroma presojanja njihove uporabne vrednosti (Martin in White, 2005: 42). Tudi ta podkategorija je podrobneje členjena na ocenjevanje odziva, ki ga predmet ali pojav vzbudi pri ocenjevalcu, njegove estetske in uporabne vrednosti ter družbenega pomena (Martin in White, 2005; Iedema et al., 1994); za razmislek o sovražnem govoru pa je zanimiva predvsem posredno, kolikor se vrednostne sodbe nanašajo na stvari, ki so last ali rezultat dela posameznika ali skupine, ki je tarča sovražnega govora, oziroma na dogodke, pojave, stanja in procese, ki so v sovražnem govoru vzročno-posledično povezani z omenjenim posameznikom/skupino.

Pomeni vseh polnopomenskih besed in njihovih zvez v omenjenih poddimenzijah *ODNOSA* so na podlagi semantične usmerjenosti oziroma polarnosti razvrščeni v protipomenske pare.¹⁵ Izhodišče pripisovanja polarnosti je, kot že rečeno, predpostavka, da se vsi uporabniki določenega jezika strinjajo o vrednostni usmerjenosti občnih pomenov, saj naj bi to strinjanje izhajalo iz najosnovnejšega in zato relativno univerzalnega človeškega odziva na okolico prek ocene, kaj je v svetu (zame) dobro in kaj slabo (Tomc, 2000: 204). Pri raziskovanju sovražnega govora so seveda ključni pomeni z izrazito negativno polarnostjo, razen če bi se tvorec odločil za ironijo oziroma sarkazem.

Teorija vrednotenja sidneyjske sistemsko-funkcijske šole predvideva, da se semantične poddimenzije *ODNOSA* v besedilih uresničujejo v posameznih besedah vseh polnopomenskih besednih vrst, lahko pa je ena enota vrednotenja izražena tudi prek besedne zveze oziroma daljšega opisa,¹⁶ ista beseda npr. pridevnik ali prislov pa je lahko glede na sobesedilo oziroma besedo (predmet percepcije), ki jo modificira, uvrščena v različne poddimenzije. Vrednotenje prek teh treh poddimenzij *ODNOSA* je lahko skladno s to teorijo vpisano, torej eksplicitno, ali invocirano (implicitno). Vpisano je takrat, ko je vrednostna komponenta del bodisi denotativnega ali konotativnega pomena, s čimer, kot omenjeno, sistemsko-funkcijsko jezikoslovje raziskovanje vrednotenja v primerjavi s stilističnimi pristopi smiselno razširja tudi na stilno nezaznamovane besede, ki pa referirajo na pomene in posredno prvine izvenjezikovne realnosti, ki so v domnevno enotnem družbenem vrednostnem sistemu opredeljene kot pozitivne ali negativne. Pojavi invociranega vrednotenja so za poskus objektivizirane analize posebej problematični, ker vrednotenja v bistvu ne opravi avtor, ampak ga, izhajajoč iz predpostavke o enotnem družbenem sistemu vrednot in

¹⁵ Delitev pomenov na vrednostno pozitivne, negativne in nevtralne, pr čemer sta pozitivna in negativna valenca, usaj pri sodobnejših pristopih, navadno razumljeni kot večstopenjski.

¹⁶ Tako bi na primer, skladno s to teorijo, v poddimenzijo negativnega čustvenega odziva uvrstili besede žalost, žalostiti, žalosten/na, žalostno, na žalost, kot tudi stavek 'solze so mi polzele po licih' (Martin in White, 2005: 46).

konsenzu o družbeno primernih vrednostnih odzivih na določene pojave (Fiehler, 1990: 85), prepušča naslovniku (Bednarek, 2008: 159). Tako naj bi vrednostni odziv lahko invocirale tudi propozicije, sestavljene iz samih vrednostno nevtralnih pomenov, ki pa kot celota referirajo na pojav, ki je v določenem družbeno-kulturno-zgodovinskem kontekstu razpoznan kot pozitiven ali negativen, implicitno vrednotenje je torej mogoče razpoznati šele upoštevajoč izvenjezikovne dejavnike, kot so tvorčev namen, družbeni kontekst ipd. (Bednarek, 2009a: 149).¹⁷ Model sistemsko-funkcijskega jezikoslovja sicer pri dimenziji *ODNOSA* sploh ne ločuje med avtorskimi in pripisanimi vrednostnimi sodbami, kar je, zaradi pomembnosti sklicevalnosti in nedvoumnega ločevanja med avtorskim besedilom in vanj vključenimi izjavami virov v novinarskem diskurzu, pomanjkljivost, ki jo je treba odpraviti z vpeljavo omenjene ločnice (Stenvall, 2008).

V dimenziji *VPLETENOSTI* je vrednotenje najeksplicitneje povezano z medosebno makrofunkcijo jezika, upoštevajoč Bahtinova (1986) koncepta večglasja in medbesedilnosti, je dimenzija definirana kot tvorčevo razmerje do lastnih propozicij in propozicij drugih govorcev/piscev, s katerimi ustvarja medbesedilni dialog (White, 2001) oziroma izraža osebna prepričanja, privzema stališča, izraža strinjanje ali nestrinjanje s trditvami in mnenji drugih govorcev/piscev, se od njih distancira itd. (Stubbs, 1986: 1). V nasprotju z dimenzijo odnosa torej ne gre za tvorčevo vrednotenje izvenjezikovnih entitet, v jeziku designiranih prek polnopomenskih besednih vrst in njihovih zvez, ampak za vrednotenje stavčno izraženih propozicij (Thompson in Huston, 2000: 3), in sicer v smislu njihove možnostne in hotenjske določitve oziroma zanikanja (Toporišič, 1982: 31–42). Dimenzija je torej pretežno slovnična, povezana z modalnostjo, na ravni leksike pa z metadiskurzivnimi ojačevalci in omejevalci. Dimenzija je v modelu razdeljena na poddimenzije avtorjevih trditev, torej izjav z najvišjo gotovostno naklonskostjo, predvidevanj, strinjanja in nestrinjanja s sogovorcem oziroma virom, na katerega se avtor sklicuje, poddimenzijo pogajanja s sogovorcem o resničnostni/možnostni oziroma hotenjski določitvi izjav ter kategorijo pripisovanja, v kateri se avtor od trditve, na katero se sklicuje, distancira. Prvi dve poddimenziji sta tako razumljeni kot monološki, ostale pa kot dialoške (Martin in White, 2005: 92–135). Sovražni govor se prek te dimenzije *VPLETENOSTI* predvidoma lahko uresničuje, kadar avtor sovražnega govora uporabi katero od omenjenih dialoških poddimenzij bodisi za to, da relativizira resničnost, zanesljivost, tehtnost, racionalnost, vmestnost ipd. izjav posameznika ali skupine, ki je predmet sovražnega govora, ter

¹⁷ Nekoliko prirejen primer invociranega vrednotenja, ki ga navaja Bednarek (2009a) je poved: »Domov se je vračala pozno, otroci pa so jo čakali lačni,« na podlagi katere naj bi si naslovnik sklepal o meterini neskrbnosti in si posledično o njej ustvaril negativno mnenje.

tako deligitimira ali celo zasmehuje njihova stališča, bodisi za to, da v svoj diskurz dialoško pritegne še druga mnenja in ocene, ki potrjujejo upravičenost njegovega sovražnega stališča in pozivov k nasilju nad določeno skupino/posameznikom. Ali pa z jezikovnimi sredstvi epistemske modalnosti monološko, brez sklicevanja na kakršen koli vir, stopnjuje gotovostno določitev propozicij lastnih izjav in tako prepričanja o posamezniku ali skupini, na primer tudi o tem, kaj bi se z njimi moralo ali ne bi smelo zgoditi in sploh vse z njimi povezane sodbe (Martin, 1992: 363) predstavi kot dejstvene in neproblematične, kar potrjuje tudi omenjena raziskava Chicanskega raziskovalnega centra, v kateri opozarjajo na pogosto neutemeljenost vrednostnih sodb, ki gradijo sovražni diskurz.

Teorija sistemsko-funkcijskega jezikoslovja pri razdelavi pojava vrednotenja ne upošteva vzročno-posledičnih razmerij, ki pa so kot ključna prvina vrednotenja razumljena pri kognitivnih teorijah (Ellsworth, 1994: 33; Bednarek, 2009a: 159); ker meniva, da se sovražni govor lahko gradi tudi prek prikazovanja osovražnega posameznika ali skupine kot odgovornega za neljube dogodke/stanja oz. za to, da je zaželeno stanje/dogodek neuresničljivo, kar sva nakazali že pri dimenziji odnosa do stvari, stanj ipd. vzročno-posledična razmerja kot kognitivno kategorijo, ki so v jeziku pretežno uresničujejo na skladenjski ravni, zato vključujeva v model.

Tretja dimenzija – *STOPNJEVANJE* – je v teoretskem modelu sicer samostojna, dejansko pa se uresničuje v kombinaciji s prvima dvema dimenzijama kot modifikacija odnosa ali vpletenosti, in sicer lahko kot slabitev ali krepitev pomena leksema ali propozicije ali kot približevanje/oddaljevanje jedru pomenske kategorije. Pri prvi poddimenziji gre za določanje stopnje entitete ali propoziciji pripisane lastnosti oziroma za določanje stopnje tvorčevega odnosa, kar lahko v jeziku dosežemo prek modifikacije z lastnostnimi in količinskimi pridevniki ter prislovi ali s samim izborom besed, ki denotirajo različne stopnje odnosa do upovedenega.¹⁸ Pri drugi poddimenziji stopnjevanja pa ni mogoče določiti lestvice stopenj določene pripisane lastnosti oziroma odnosa, temveč gre za določanje ocenjevane entitete kot prototipskega oziroma marginalnega predstavnika določene pomenske kategorije¹⁹ (White, 2001: 23; Martin in White, 2005: 135–153). Vsaka od poddimenzij je v modelu še natančneje razdelana, vendar meniva, da je za raziskovanje sovražnega govora dovolj, če vse pojave *STOPNJEVANJA* strnemo v enotno dimenzijo.

M. Bednarek (2006) v svojem modelu vrednotenja v novinarskem diskurzu, sicer kot obrobno dimenzijo, omenja še avtorjevo pripisovanje

¹⁸ Primer stopnjevanja za dimenzijo *ODNOSA*: *sovražiti, ne marati, marati, imeti rad, ljubiti, oboževati* ali primer za dimenzijo *VPLETENOSTI*: *dvomi, dopušča, trdi, je prepričan*. Načeloma je *tourstno pomensko stopnjevanje* mogoče za vse *polnopomenske besedne vrste*.

¹⁹ Na primer *čisto zlo, popolna neumnost, nekako tako, neke vrste tesnoba itd.*

miselnih oziroma čustvenih stanj in procesov drugim osebam. Ker smo ljudje edinstveni in vase zaprti kognitivni sistemi (Tomc, 2002: 125), o teh procesih avtor lahko le sklepa na podlagi vednja osebe oziroma se o njih pozanima, v primeru sovražnega govora pa lahko, po najinem mnenju, dejstvo, da tudi njegovi naslovniki ne morejo neposredno preveriti, kako posameznik ali skupina, ki je predmet sovražnega govora razmišlja in čustvuje, izrabi za to, da osovražnemu posamezniku ali skupini pripiše kognitivne procese, ki bodo pri naslovniki vzbudili neodobranje, zato tudi to kategorijo pogojno vključuje v model.

Zaradi lažje predstavljenosti in razumljivosti opisane dimenzije sovražnega govora grafično ponazarjava (gl. str. 162, 163), pri tem pa, upoštevajoč kognitivni pristop, izhajava iz predmeta vrednotenja, na katerega se lahko nanašajo.

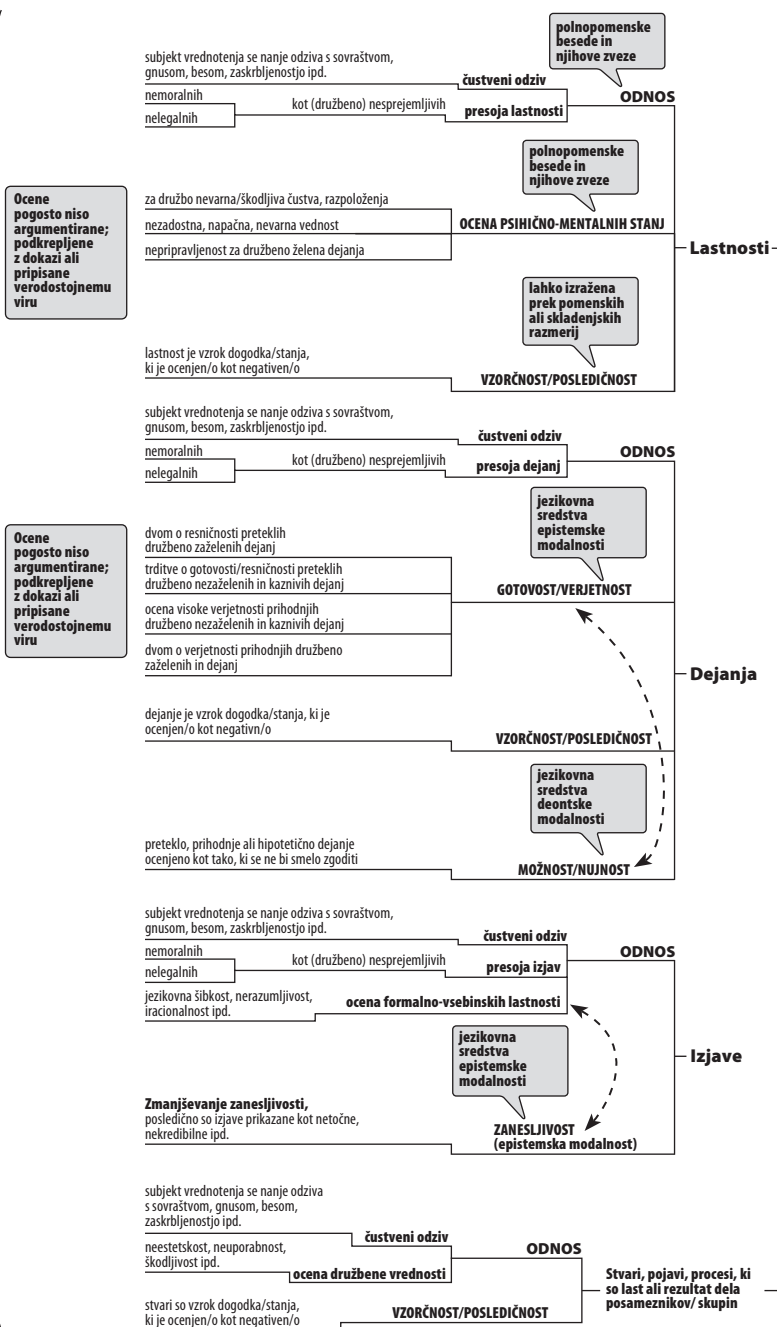
Vzorec in metoda

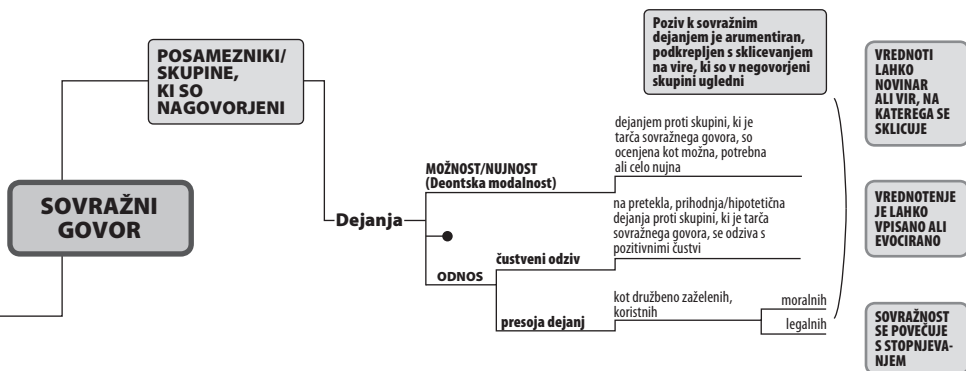
Prvotni vzorec, ki je zajemal nabor besedil komentatorske vrste petih najbolj branih slovenskih dnevnikov in njihovih sobotnih prilog (Delo, Dnevnik, Slovenske novice, Žurnal24 in Večer) (NRB, 2011), objavljenih v obdobju po prvi parlamentarni razpravi o novem družinskem zakoniku, sva zaradi nesorazmerne zastopanosti te tematike v Dnevniku in Delu ter njihovih sobotnih prilogah naknadno omejili zgolj na ta dva časopisa. Tako je bila z aplikacijo modela opravljena kvalitativna in delno kvantitativna analiza 14 besedil komentatorske vrste (12 avtorjev) iz Dnevnika in njegove priloge Objektiv ter 7 besedil komentatorske vrste (5 avtorjev) iz Dela in Sobotne priloge.

Za analizo besedil sva uporabili različico Osgoodove (Splichal, 1990: 109) metode analize vrednostno določenih trditvev, pri čemer sva, ker sva vse faze analize izvedli obe označevalki, opustili maskiranje predmetov percepcije. Predmete percepcije sva, skladno z zastavljenim raziskovalnim vprašanjem, zamejili na v modelu jezikovnih sredstev sovražnega govora predstavljene dimenzije, povezane s posamezniki in množinskimi akterji, ki so v besedilih predstavljeni kot nasprotniki novega družinskega zakonika. Razpoznane vrednostne trditve sva sočasno analizirali, preoblikovane v nuklearne stavke ter zaradi zanimanja za njihove dejanske jezikovne uresničitve tudi v izvorni obliki.

Izsledki analize

Ugotavljava, da so v pregledanih besedilih prisotne skorajda vse vrednotenjske dimenzije odziva na posameznike in/ali skupine, njihove lastnosti, dejanja in izjave, ki jih v modelu predstavljava kot take, prek katerih se

potencialno uresničuje sovražni govor o določenem posamezniku/skupini, pričakovano pa so povsem odsotni pozivi k diskriminaciji ali nasilju nad nasprotniki družinskega zakonika, oziroma izjave, ki bi imele namen zastraševanja. Ob upoštevanju sporočanje vloge vrednotenja v analiziranih besedilih in sploh celotnega sporočanje okvira, torej dejstva, da analizirana besedila odpirajo vprašanje meja tolerantnosti do netolerance ter možnosti korektnih kritičnih odzivov nanjo, je prav odsotnost eksplicitnih ali implicitnih pozivov k sovražnosti nasprotnikov družinskega zakonika ključni razlog, da se nagibava k presoji, da v primeru pregledanih besedil ni mogoče govoriti o sovražnem govoru, temveč gre za ostro in angažirano kritiko, ki mestoma zdrsne v žaljivost. Meniva pa, da bi nabor istih sporočanje sredstev, če bi bil uporabljen v diskurzu, usmerjenem proti ranljivi družbeni skupini, in kombiniran s pozivi k ukrepanju proti njej, zelo verjetno bil interpretiran kot sovražni govor, s čimer tudi ponovno nakazujeva omejitve jezikoslovja pri obravnavi te tematike.

V pregledanih besedilih prevladuje vrednotenje izjav in dejanj nasprotnikov družinskega zakonika, medtem ko je (vsaj neposrednega, saj prek vrednotenja dejanja ali izjave posredno nujno vrednotimo tudi vršilca dejanja oziroma tvorca izjave) vrednotenja njihovih osebnostnih lastnosti in pripisovanja psihično-mentalnih stanj občutno manj, tudi diskreditacij izjav na podlagi tega, kdo jih je izrekel, ter ocen njihovih formalnih lastnosti, torej načina, kako so bile upovedene, razen enega primera,²⁰ ni, kar, povedano drugače, pomeni, da se komentatorji večinoma niso odločali za kritike *ad hominem*, temveč za v teoriji retorike opredeljene kot korektnije kritike *ad rem*.

Pri vrednotenju dejanj in izjav nasprotnikov družinskega zakonika so najpogostejše presoje, ki ta dejanja in izjave, seveda s stališča vrednot, ki jih zagovarjajo komentatorji, predstavljajo kot družbeno nezaželena, pri čemer se komentatorji večinoma osredotočajo na njihovo nelegitimnost in se ne spuščajo v razprave o njihovi nelegalnosti; izjave in dejanja so tako označeni kot *hegemonski, necivilizirani, homofobni, nedostojni, primitivni, protiemancipatorni, stereotipni, fundamentalistični, srednjeveško mračnjaški, sprenevedavi, nizkotni* kot *poraz svobodomiselnosti*, pa tudi neposredno kot *moralna panika* in *sovražni govor*. Prisotna so tudi sicer zelo spretna in nikoli eksplicitno primerjalna vzporejanja dejanj in diskurzov nasprotnikov družinskega zakonika z dejanji in diskurzi predstavnikov nacistično-fašističnih režimov,²¹ za tovrstna vzporejanja, ne da bi se spuščali v argumentacijo

²⁰ Poslanec Pukšič se je s patosom vprašal, češ, kdo pa je »fprašal« otroke, ali želijo imeti takšne (istospolno usmerjene) starše. *Khm. Kdo pa je vprašal otroke, ali želijo imeti narodnega poslanca Pukšiča za svojega očeta?* (Mihelj, Dnevnik, 28. 2. 2010).

²¹ Na primer: »Potem pa mi je nekaj pocingljalo: butara, od kod jim ta dikcija? No, ni bilo treba dolgo brskati po spominu: butara, po italijansko fascio, je bila simbol fašizma, po katerem je ta dobil tudi ime. /.../ Predpostavljam, da Aleš Primc ne ve, kaj govori, ko v političnem konteksti govori o metafori butare.

o njihovi tehtnosti in upravičenosti, dopuščava, da zaradi kolektivno (relativno) konsenzualno sprejete obsodbe nacizma in fašizma ter asociacij, prek katerih sta konstruirana v družbenem spominu, lahko pri naslovnikih evocirajo izrazito negativen odziv in morda celo sovražnost.

Kot je razvidno iz naštetih najpogostejših ovrednotenj dejanj in izjav nasprotnikov družinskega zakonika, njihova domnevno univerzalno razpoznan negativna valenca ne izhaja iz sistemskih lastnosti jezikovnih sredstev, temveč je posledica vrednosti, ki jo imajo njihovi denotati v sistemu družbenih vrednot in vrednot posameznikov, zato tudi opredelitev njihovih sporočanjkih vlog in potencialnih interpretacij ne more biti zgolj jezikoslovnometodološko utemeljena.

Vrednotenjsko dimenzijo *VPLETENOSTI* analiziranih besedil je v grobem mogoče opisati prek dveh potez; avtorji se sklicujejo na štiri tipe virov; znanstvene raziskave o istospolnih družinah, ustavo in zakone, predstavnike organizacij, ki zagovarjajo novi družinski zakonik, ter na njegove nasprotnike. Medtem ko prve tri vire uporabljajo za potrditev svoje argumentacije in njihove izjave oziroma dele navajajo v povednem naklonu, se od navedenih izjav nasprotnikov, ki so predmet njihove kritike, dosledno distancirajo z rabo nepovednika oziroma drugih sredstev epistemske modalnosti, ki izražajo zmanjšano gotovost/resničnost propozicije ali pa distanciranje nakazujejo na druge, sistemsko manj predvidljive načine.²² Ena od ključnih komentatorskih kritik nasprotnikov družinskega zakonika, ki se nanaša primarno na njihova dejanja in posledično na njihove izjave, je, da arbitrarno in izkrivljeno interpretirajo rezultate znanstvenih raziskav, na katere se sklicujejo v svojih argumentacijah, zaradi česar komentatorji trditve nasprotnikov družinskega zakonika z jezikovnimi sredstvi epistemske modalnosti vrednotijo kot nekredibilne ter namerno zavajajoče.²³

Če namreč namenoma uporablja fašistično metaforiko, potem lahko na naslednjem shodu »radosti« (je možno bolj sprevernjeno ime za proteste zoper pravice otrok istospolnih?) pričakujemo še svastike in dvignjene desnice. (Lesničar-Pučko, Dnevnik, 16. 6. 2011) »Aleš Primc iz SLS je dejal, da gre pri zakoniku za 'ideološko razpravo, ki je vsiljena s strani mednarodnih homoseksualnih lobijev'. To se bere nekako tako kot teorije zarote o judovskih lobijih, ki iz ozadja vlečejo niti in po svoje oblikujejo zgodovino sveta.« (Flis, Dnevnik, 24. 3. 2010). »/.../Iz zgodovine vemo: le ustreznega 'Žida' je treba najti in učinkovito prekanalizirati nemoč in bes množic.« (Ivelja, Dnevnik, 6. 3. 2010)

²² Na primer: »Najbolj zavzeti nasprotniki zakonika navajajo kot poglavitna razloga še dve domnevno preverjeni dejstvi /.../« (Flis, Dnevnik, 24. 3. 2010) »Samooklicana, edina prava in edina legitimna heteroseksualna družina naj bi bila brezmadežna. Nasprotno pa naj istospolna družina ne bi bila prava, niti legitimna, niti v interesu otrok.« (Grief, Dnevnik 8. 5. 2010) »so pripravljene/.../ v iskanju svoje prave (naravne?) interpretacije družine in življenja iti do konca.« (Škrinjar, Delo, 17. 12. 2010)

²³ Na primer: »Po shodu /.../ so sledili neutemeljeni in za lase privlečeni očitki, da skušajo istospolni aktivisti z delavnicami po osnovnih in srednjih šolah spreobrniti slovensko mladino /.../ (Petkovič, Dnevnik, 25. 1. 2011); »In zato nasprotniki družinskega zakonika virov citiranih raziskav raje ne navajajo. Ko jih, je običajno zlahka dokazati, da so ugotovitve potvrdili ali vsaj zanemarili kontekst. /.../ Ne le dovolično, tudi zavajajoče je trditi, da so ti otroci vedno in povesod stigmatizirani.« (Ivelja, Dnevnik, 6. 3. 2011)

Oprelitev argumentov nasprotnikov družinskega zakonika kot temeljčih na izkrivljenih in potvorjenih interpretacijah znanstvenih raziskav je komentatorjem pogosto obenem tudi izhodišče za reprezentacijo nasprotnikov družinskega zakonika kot samovoljnih in brezkompromisnih, posameznikov in skupin, ki pri uresničevanju lastnih ciljev ne izbirajo sredstev.

»Glede na dosedANJI način razpravljanja, ki kaže, da so v obrambi tradicije in krščanskih pogledov na družinska razmerja dovoljena vsa sredstva – tudi prirejanje raziskav –, je utemeljeno mogoče domnevati /.../« (Ivelja, Dnevnik, 24. 10. 2009).

»Očitno je, da so vsi strokovno podprti argumenti, s katerimi je vlada pripravila prvotno različico družinskega zakonika, padli pod težo homofobnih izjav, pesti, granitnih kock in molotovke« (Petkovič, Dnevnik, 25. 1. 2011).

»RKC javno podpira omenjeno iniciativo, ki je v zadnjem letu ali dveh v prid svojim političnim ciljem potrjeno zlorabljala otroke, brezkompromisno lagala in prirejala ugotovitve družboslovnih raziskav o homoseksualnih odnosih in družinah ter javno napadala vsakogar, ki si je drznil izreči drugačno mnenje« (Črnič, Delo, 24. 6. 2011).

Pri tem je z jezikoslovnega stališča zanimiva, tokrat monološka, raba jezikovnih sredstev epistemske modalnosti, s katerimi komentatorji zvišujejo gotovostne določitve svojih propozicij – je utemeljeno mogoče domnevati, očitno je, potrjeno zlorabljala otroke ipd. S širšega, recimo mu, kritičnodiskurzivnega, gledišča pa je zgornje odlomke mogoče interpretirati kot del diskurza MI (zagovorniki družinskega zakonika) : ONI (nasprotniki), pri čemer je iz pregledanih besedil mogoče izluščiti – bolj ali manj eksplicirane – spodnje dvojice:

Mi	Oni
liberalni, svobodomiselni	konservativni, tradicionalistični, nazadnjaški, mračnjaški
demokratični: odprti, strpni, nediskriminatorni	nedemokratični: nestrpni, sovražni, nasilni, diskriminatorni
strokovni/znanstveni, argumentirani in posledično racionalni	ideološki/fundamentalistični, uporabljajo argument moči, posledično iracionalni
laiki, vendar moralnejši od deklariranih poznavalcev in zagovornikov krščanskih vrednot	manipulativni, dvoični, zlorablajo družbeni položaj, zaupanje in predsodke svojih naslovnikov za doseganje političnih ciljev
pravi zagovorniki pravice do življenja in dobrobiti otrok	zgolj deklarirani zagovorniki omenjenih vrednot

Pri vrednotenju dejanj in izjav nasprotnikov družinskega zakonika kot neracionalnih, utemeljenih na dogmah in predsodkih, se komentatorji očitno zavedajo kočljivosti oziroma potencialne žaljivosti svojega početja, saj za tovrstno vrednotenje največkrat uporabljajo implicitnejša vrednotenjska sredstva, ki v dokončno izoblikovanje vrednostne sodbe vsaj delno prepuščajo naslovniku, kot sta ironija in retorična vprašanja, oziroma vrednotenjskost svojih izjav zaznamujejo z rabo ločil;

»Slovenskim homoseksualcem ne preostane drugega, kot da zmagajo na olimpijskih igrah. Tako jim morda ne bo treba nazaj v psihiatrične bolnišnice, kamor sta jih te dni v maniri najhujšega srednjeveškega mračnjaštva spet enkrat gnala zdravnik in poslanec Cukjati, ki je neženerano v isti koš zmetal homoseksualnost in zoofilijo, in njegov »naravni zaveznik« Jelinčič« (Ivelja, Dnevnik, 3. 6. 2010).

»Razumem, da nekdo pač ne sprejema sodobnih družinskih in partnerskih oblik, da je tradicionalen, konservativen. Ampak da začne svojo tradicionalnost vsiljevati kot univerzalno formo vsem drugim? In potem kliče na pomoč, kot Žerjav iz SLS, razne strokovne profile, med drugim tudi moralne teologe. Moralne teologe!? Komu ali čemu?« (Mihelj, Dnevnik, 3. 3. 2010).

Kajti takoj, ko je tovrstno vrednotenje izraženo eksplicitneje, kot na primer »A kaj, ko racionalni argumenti, v primerjavi z mentalnim beganjem polpismene politične srenje, ne veljajo nič« (Grief, Dnevnik, 8. 5. 2010) ali »Dosti imamo vašega sovražnega sranja« (Zgaga, Dnevnik, 6. 3. 2010), je o njih že mogoče razpravljati tudi v okviru Koroščevega (2002) modela razžalitev.

LITERATURA

- Bahtin, Mihail M. (1986): *The Dialogical Imagination: Four Essays* by M. M. Bakhtin. M. Holquist (ur.). Austin: University of Texas Press.
- Bednarek, Monika (2006): *Evaluation in Media Discourse*. London/New York: Continuum.
- Bednarek, Monika (2008): 'An increasingly familiar tragedy': evaluative collocation and conflation. *Functions of Language* 15(1): 7-34.
- Bednarek, Monika (2009a): Language patterns and ATTITUDE. *Functions of Language* 16 (2): 165-192.
- Bednarek, Monika (2009b): Dimensions of evaluation. *Cognitive and linguistic perspectives. Pragmatics & Cognition* 17 (1): 146-175
- Boeckmann, Robert J., Turpin-Petrosino, Carolyn (2002): Understanding the Harm of Hate Crime. *Journal of Social Issues* 58 (2): 207-225.

- Bulc, Gregor (2003): Serijski morilci mačk. Moralna panika in mladinsko prestopništvo. *Teorija in praksa* 40: 245–266.
- Channell, Joanna (2000): Corpus-based analysis of evaluative lexis. V S. Hunston in G. Thompson (ur.): *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press: 38–55.
- Ellsworth, Phoebe, C. (1994): "Sense, culture, and sensibility". V S. Kitayama and H. R. Markus (ur.): *Emotion and Culture. Empirical Studies of Mutual Influence*. Washington: American Psychological Association: 23–50.
- Ellsworth, Phoebe C.; Scherer, Klaus R. (2003): Appraisal processes in emotion. V R. J. Davidson, K. R. Scherer in H. Hill Goldsmith (ur.): *Handbook of Affective Sciences*. Oxford: Oxford University Press: 572–595.
- Fiehler, Reinhard (1990): *Kommunikation und Emotion*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Fuller, G. (1995): *Engaging Cultures: Negotiating Discourse in Popular Science*. Doktorska disertacija. Sydney: University of Sydney. Dostopno maja 2009: <http://www.grammatics.com/appraisal/Fuller-phd-links.htm>
- Goode, Erich; Ben-Yahuda, Nachman (1994): *Moral Panics: The social Construction of Deviance*. Oxford: Blackwell.
- Halliday, Michael A. K. (1974): *Explorations in the functions of language*. London: Arnold.
- Hate Speech and Group-targeted violence. *The Role of Speech in Violent Conflicts* (2010). US Holocaust Memorial Museum. Dostopno na: <http://www.responsibilitytoprotect.org>, 19. 11. 2011.
- Iedema, Rick; Feez, Susan; White, Peter R. R. (1994): *Appraisal in Journalistic Discourse*. Dostopno decembra 2011: <http://grammatics.com/appraisal/MediaLit-Appraise.pdf>
- Kalin Golob, Monika (2007): *Psi čuvaji: med demokracijo in cenzuro*. Ljubljana: *Novinarski dnevi* 2007, 22.–23. nov. 2007.
- Kazenski zakonik (KZ-1) (2008): *Uradni list RS*, št. 55/2008. Dostopno decembra 2011: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200855&stevilka=2296>
- Korošec, Tomo, ur. (2002): *Razžalitve v tiskanih medijih*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica 48, Fakulteta za družbene vede.
- Leets, Laura (2002): Experience Hate Speech: Perceptions and Responses to Anti-Semitism and Antigay Speech. *Journal of Social Issues* 58 (2): 341–361.
- Leskošek, Vesna (2006): *Sovražni govor kot dejanje nasilja*. V Vesna Leskošek (ur.): *Mi in oni. Nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lillian, Donna L. (2007): A thorn by any other name: sexist discourse as hate speech. *Discourse & Society* 18 (6): 719–740.
- Martin, John R. (2003): Introduction. V Macken-Horarik, M.; Martin, J. R. (ur.): *Negotiating Heteroglossia: Social Perspectives on Evaluation*. *Text* 23 (2): 171–181.
- Malrieu, Jean-Pierre (1999): *Evaluative semantics. Cognition, language and ideology*. London: Routledge.
- Martin, John R. (1992): Macro-proposals: Meaning by degree. V W. C. Mann in S. Thompson

- (ur.): *Discourse Description: Diverse Analyses of a Fund Raising Text*. Amsterdam: Benjamins: 359–395.
- Martin, John R.; White, Peter R. R. (2005): *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London/New York: Palgrave/Macmillan.
- Noriega, Chon A., in Iribarren, Francisco Javier (2001): *Quantifying hate speech on commercial talk radio. A pilot study*. Los Angeles: UCLA Chicano Studies. CSRC Working Paper. Dostopno na: www.chicano.ucla.edu, 19. 11. 2011.
- Ortony, Andrew.; Clore, Gerald L.; Collins, Allan (1988): *The Cognitive Structure of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ortony, Andrew (1991): *Value and emotion*. V W. Kessen, A. Ortony in F. Craik (ur.): *Memories, Thoughts, and Emotions: Essays in Honor of George Mandler*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates: 337–353.
- Osgood, Charles E.; Saporta, Sol; Nunnally, Jum C. (1973): *Analiza vrednostno določenih trditev*. V S. Splichal (ur.): *Metode komunikoloških raziskav I. del: Produkcija sporočil*. Ljubljana: RTV Ljubljana Služba za študij programa, FSPN, Center za raziskovanje javnega mnajanja in množičnih komunikacij: 140–190.
- Splichal, Slavko (1990): *Analiza besedil: Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Stein, Dieter; Wright, Susan (ur.) (1995): *Subjectivity and Subjectivisation. Linguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–15.
- Stenvall, Maija (2008): *On emotions and the journalistic ideals of factuality and objectivity—Tools for analysis*. *Journal of Pragmatics* 40: 1569–1586.
- Stubbs, Michael (1986): *A matter of prolonged fieldwork: notes towards a model grammar of English*. *Applied Linguistics* 7: 1–25.
- Talmy, Leonard (2003): *Toward a Cognitive Semantics – Volume 2: Typology and Process in Concept Structuring (Language, Speech, and Communication)*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Thompson, Geoff; Susan, Hunston (2000): *Evaluation: An introduction*. V S. Hunston in G.
- Thompson (ur.): *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. Oxford: Oxford University Press: 1–27.
- Tomc, Gregor (2000): *Šesti Čut*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Toporišič, Jože (1982): *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Traugott, Elizabeth C. (1995): *“Subjectification in grammaticalisation”*. V D. Stein and S. Wright (ur.): *Subjectivity and Subjectivisation. Linguistic Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press: 31–54.
- Watts, Richards J. (2007): *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- White, Peter R. R. (2001): *Appraisal Outline*. 1–29. Dostopno decembra 2011: <http://grammatics.com/appraisal/AppraisalGuide/AppraisalGuideWPFiles.html>.
- Zatler, Simona (2002): *Sodno varstvo časti, dobrega imena in drugih pravic osebnost pred posegi s sredstvi javnega obveščanja*. V Tomo Korošec (ur.): *Razžalitive v tiskanih medijih*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica 48, Fakulteta za družbene vede.

VIRI

- Crnkovič, Marko (2011): Mojemu sinku so vseč punčke. Delo, Sobotna priloga, 12. 2.
- Čepin Čandler, Maja (2009): Zadnji tabu – mama ni ena sama ... Dnevnik, Dnevnikov objektiv, 21. 2.
- Črnič, Aleš (2011): Zakaj in kako zajeziti sodobne domače totalitarne prakse. Delo, 24. 6.
- Flis, Leonora (2010): Namesto očeta še ena mama? Dnevnik, 24. 3.
- Greif, Tajana (2010): Plemenska skupnost. Dnevnik, Dnevnikov objektiv, 8. 5.
- Hočevar, Barbara (2011): Kdo sme biti družina? Delo, 15. 5.
- Hočevar, Barbara (2011): Več plati nezbranosti. Delo, 19. 5.
- Ivelja, Ranka (2009): Družinska ustava razburkala Slovenijo: Zakon, ki človeku ne pusti spati. Dnevnik, Dnevnikov objektiv, 24. 10.
- Ivelja, Ranka (2010): Zakaj škof Mahnič ne bi čestital Petri Majdič. Dnevnik, Dnevnikov objektiv, 6. 3.
- Lobnik, Miha (2011): Pravica do matere in očeta pred pravico do življenja? Delo, Sobotna priloga, 6. 3.
- Miheljak, Vlado (2010): Od 2. zasedanja Avnoja do 2. republike (iz enoumja v brez-umje). Dnevnik, 3. 3.
- Petkovič, Blaž (2011): Primčeva zmaga. Dnevnik, 25. 1.
- Rajgelj, Barbara (2011): Je posvojitev res privilegij? Dnevnik, 7. 5.
- Škrinjar, Klara (2009): Urejeni in nadnaravni? Delo, 4. 11.
- Škrinjar, Klara (2009): Zreli za priznanje realnosti? Delo, 17. 12.
- Škrinjar, Klara (2011): Ko bo sosed povedal, ali je prav ... Delo, 29. 8.
- Zgaga, T. (2010): Kolcanje po starih časih. Dnevnik, 6. 3.
- Žerdin, Ali (2011): Sobotni uvodnik: Še en referendum? Delo, Sobotna priloga, 18. 6.